

## СРОДКІ СТЫЛІСТЫЧНАЙ ВЫРАЗНАСЦІ Ў ПАЭЗІІ А. ПЫСІНА

Шаршнёва

Вольга Мікалаеўна,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,  
загадчык кафедры агульнага і славянскага  
мовазнаўства УА «Магілёўскі дзяржаўны  
ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»  
(г. Магілёў)

Індывідуальны стыль часцей за ўсё ўспрымаецца як «структурна адзіная і ўнутрана звязаная сістэма сродкаў і формаў слоўнага выражэння» [1, с. 105], узнікненню і станаўленню якой спрыяе прымяненне «своеасаблівых прынцыпаў адбору, камбінавання і матываванага выкарыстання элементаў мовы» [2, с. 20–21]. Фарміраванне аўтарскага ідыястылю непарыўна звязана з яго светапоглядам, духоўнай і творчай індывідуальнасцю і адбываецца праз выкарыстанне спецыфічных метадаў і прыёмаў: абранай тэматыкі, адметнай інтанацыйнай арганізацыі, арыгінальнай спалучальнасці фанетычных, лексічных, сінтаксічных сродкаў выразнасці. Кожны з такіх сродкаў паасобку не можа служыць для стварэння своеасаблівага паэтычнага свету. Толькі складваючыся ў пэўную сістэму, яны здольныя ўспрымацца як паказчыкі індывідуальнасці мовы пісьменніка. Выбар моўных рэсурсаў і сродкаў выразнасці адлюстроўвае асаблівасці аўтарскага светаўспрыняцця, а таму ўнікальны і непаўторны.

Мова паэзіі мае свае ўласныя законы, асобныя механізмы мастацкага адлюстравання рэчаіснасці, якія ствараюцца ўяўленнем паэта і дапамагаюць чытачу ўявіць незвычайны свет ідэй, пачуццяў, эмоцый. М. М. Шанскі адзначае: «Выражэнне пачуццяў і эмоцый у паэтычнай мове грунтуецца на мнагазначнасці слова, якая абумоўлена наяўнасцю ў слова так званай унутранай формы» [3, с. 139].

У паэтычным творы слова семантычна пераўтвараецца, набывае дадатковыя значэнні, канатацыі, асацыяцыі. В. А. Маслава сцвярджае, што для паэтычнага тэксту ўласціва полісемантычнасць, метафарычнасць, якія абумоўліваюць мноства яго інтэрпрэтацый [4, с. 13]. Даследчыца лічыць, што ў якасці найважнейшай крыніцай эмацыйнасці ўспрымаецца змест тэксту, таму што заўсёды знойдзецца рэцыпіент, для якога ён будзе асобасна значным [4].

Як бачым, індывідуальнасць аўтарскага светаўспрыняцця звязана не толькі (і не столькі) з тым, як і наколькі паслядоўна, сістэматычна пісьменнік можа спалучаць і камбінаваць у сваіх творах разнастайныя сродкі стылістычнай выразнасці, а наколькі свядома ён падыходзіць да выбару гэтых сродкаў. Схільнасць да вобразных сродкаў або, наадварот, адмаўленне ад іх не даюць падстаў гаварыць пра ступень майстэрства аўтара. Усё залежыць ад таго, наколькі апраўданы зварот да іх у творы, наколькі пераканаўчыя, праўдзівыя вобразы стварае пісьменнік.

У некаторых вершах А. Пысіна, на першы погляд, няма ні пэўнай сістэмы выкарыстання стылістычных сродкаў вобразнасці, ні схільнасці да якога-небудзь (або да якіх-небудзь) асобных прыёмаў выразнасці. Ствараецца ўражанне, што выкарыстанне экспрэсіўных полісемантычных слоў і выразаў адбываецца на ўзроўні падсвядомасці: аўтар піша так, як падказвае яму сэрца. Такія адносіны да арганізацыі паэтычнага тэксту, з аднаго боку, набліжаюць яго да праявінага маўлення, а з другога боку, дазваляюць стварыць атмасферу суразмоўніцтва паэта і чытача, разгледзець незвычайнае ў звычайным. Чытач пранімае ў свет паэтычных вобразаў А. Пысіна праз успрыняцце асаблівасцей арганізацыі яго вершаў і нібы далучаецца да працэсу стварэння вобразаў, становіцца суб'яднікам і аднадумцам аўтара. Нават вершы, пазаўленныя традыцыйных вобразных сродкаў, знаходзяць свайго чытача: *Перад фатографам жанчына / Хавае рукі пад фартук, / Нібы ёсць нейкая прычына / Сароміцца ўласных рук. / Фатограф і суседкі раяць: / – Без фартука лепш зняць бы Вас... / Але не ведае старая, / Што ў рукі ўзяць на гэты час. / Палола лён... Снапы вязала... / Дзяцей люляла па начах... / Часіны ж гэткае не знала, Каб не трымаць чаго ў руках* («Перад фатографам жанчына...»).

Вобраз сялянскай жанчыны-працаўніцы створаны без дапамогі спецыфічных экспрэсіўных моўных сродкаў, аднак ад гэтага ён не становіцца менш жывым. Наадварот, прастата і даступнасць выкарыстаных моўных матэрыялаў, адсутнасць імпліцытна перагружаных слоў дазваляюць чытачу убачыць спрацаваныя жаночыя рукі (нягледзячы на тое, што яна іх увесь час хавае), адчуць праўдзівасць і шчырасць апісанай сітуацыі. Працэнтаваны верш экспрэсіўны, бо забяспечвае ўздзеянне на рэцыпіента, а «колькасць экспрэсіўных моўных сродкаў у тэксце зусім не вызначае экспрэсіўны эффект успрыняцця тэксту, а толькі павышае верагоднасць яго ўзнiкнення» [4].

Паэзія А. Пысіна наогул з'яўляецца пацвярджэннем таго, што неэкспрэсіўныя вершаў не бывае, бо любы верш здольны аказаць пэўны ўплыў на свядомасць і паводзіны чытача. Экспрэсіўнай у яго творах можа аказацца любая нейтральная адзінка мовы ў залежнасці ад мэтаў, ад кантэксту, ад актуальнасці апісанай з'явы або ад яе важнасці для аўтара. З найбольш характэрных для паэзіі А. Пысіна вобразных сродкаў трэба назваць такія, як метафара, анафара, эпіфара, кальцо страфы. Некаторыя з прыёмаў арганізацыі яго паэтычнага маўлення можна назваць сталымі, стабільнымі, г. зн. уласцівымі для значнай колькасці вершаў; некаторыя – непастаяннымі, рухомымі, залежнымі ад часу, мэты, аб'екта апісання.

Метафарычнае бачанне свету – адна з адзнак таленту паэта. Галоўнае, што характарызуе яго метафары – гэта новае, нечаканае ўспрыняцце, асэнсаванне ўжо вядомых прадметаў і з'яў. Яго метафары ўносяць у паэзію навізну поглядаў на навакольны свет, элемент нечаканасці і першаадкрывацця рэчаіснасці, напрыклад: *Кастроў і лісцяў калыханне, / Напльў азёрнай сінявы... / Маё апошняе дыханне / З сабою панясце вы, // Вятры мае, / Сябры мае!* («Вятры мае, сябры мае...»); *Хмарынку ручаі напояць, / І – ліцца светламу дажджу. / Даўно вядома: песня-споведзь / Умее абмываць душу. // Жыццёвы лёс не вельмі песціць, / Не выдасць шчасця крышку больш. / Аддайце боль і*

*смутак песні, / Addайце песні сум і боль («Хмарынку ручаі напояць...»);  
Абмыўшыся ў моры салёным / Паблізу курільскіх выспаў, / Абцёршыся ветрам  
сцюдзёным / І сонца ўзняўшы ў высі, / Дзень новы ідзе («Наш дзень»).*

Відавочна, што А. Пысін успрымае сябе толькі ў гармоніі з прыродай, з усім светам: вятры паэт успрымае як сваіх сяброў; песню – як свяшчэнніка, да якога можна схадзіць на споведзь, ачысціць душу; дзень – як веснік абнаўлення жыцця, сімвал доўгачаканых перамен, надзей, упэўненасці ў будучым. Метафары А. Пысіна заснаваны на яркіх, часта нечаканых, смелых асацыяцыях і вылучаюцца сваёй схільнасцю да ўвасаблення (адухаўлення), што пацвярджаецца таксама вершамі «Чаўны зімуюць над ракой...», «Шумяць бары, і шэпчаць травы...», «Байцам спывае рэквіем сасоннік...», «Зямля усё глыбей вайну хавае...», «Яблыкі дождж вымыў на балконе...», «Сучішна спалі дрэвы, росы...», «Вясна свайго нічога не згубіла...» і інш. Менавіта непарыўная еднасць паэта з прыродай дапамагае яму надзяляць наваколны свет здольнасцю мысліць, адчуваць радасць і боль, нават дзейнічаць.

Ужыванне адной метафары часта выклікае новыя нечаканыя вобразы, што спрыяе ўзнікненню характэрных для паэзіі А. Пысіна разгорнутых метафар, ілюстрацыя чого можа быць наступны верш: *На схіле дня святла яшчэ даволі,  
/ Вільготны цень кладзе дубоў сям'я. / О, як патрэбны мне твае далоні, / Любоў мая. // Калі стамлюся некалі праз меру, / Адчуць бы мне падтрымку рук тваіх; / І я ў парыў магутных сіл паверу / Бо мы ўдваіх. // Прыкмеціш, што ўскіпаю недарэчы / І слова крыўднае сказаць хачу, – / Ты апусці далоні мне на плечы, / І я змаўчу. // Дубы на позні дол ссытаюць лісце, / І ў кожнага зямны кароткі век. / У мой лістапад няшумны дакраніся / Маіх павек. // І я адчую, убачу, невідучы, / Далонямі тваімі убачу я / У палёце ластаўку, рабіну ў пушчы, / Любоў мая («На схіле дня святла яшчэ даволі...»).*

*На схіле дня святла яшчэ даволі* – жыццё паступова ідзе да свайго завяршэння, але аўтар не шкадуе, бо пражыта яно недарэмна, і ёсць яшчэ сілы радавацца і захапляцца; *Вільготны цень кладзе дубоў сям'я* – аўтару ёсць чым ганарыцца: сям'я для яго – самае надзейнае апірышча, ён паўтараецца ў дзецях, унуках; *О, як патрэбны мне твае далоні, любоў мая* – каханне прайшло праз гады, але не састарылася, па-ранейшаму прыемны і жаданы дотык пяшчотных рук каханай жанчыны, дотык, які дае новыя сілы, дазваляе адчуць сябе маладым і дужым. Шматступенная метафара стварае змястоўны падтэкст: радковая і міжрадковая інфармацыя пераплятаюцца настолькі цесна, што чыгач нібы напаўняецца думкамі паэта, пачынае жыць яго жыццём. Разгорнутая метафара ў працываным вершы дапамагае аўтару падкрэсліць алегарычны сэнс выказанага, г. зн. выразіць пачуцці ў канкрэтных мастацкіх вобразах.

Іншасказальнае выражэнне пачуццяў таксама ўспрымаецца як адна з арыгінальных асаблівасцей творчасці А. Пысіна, пацвярджаннем чого могуць быць таксама наступныя прыклады: *У дубах салаўі адсвіталі, / Адзвінеў над плузамі жаўрук. / Я гляджу у сцюдзёныя далі – / Сорак выраяў выпусціў з рук («У дубах салаўі адсвіталі...»);* *І – лячу я ўніз без парашута, / Пакідаю добры белы свет. / Так ніколі не ляцеў, не падаў – / На вярсту зямную з той вярсты; / Сорак сем пражытых лістападаў, / Падсцяліце мне свае лісты!* («Мне

экзотыка цяпер не міла...»). Відаць, паэта вельмі хвалюе тэма пражытых гадоў: ён не шкадуе аб тым, праз што прыйшлося прайсці, усё яго жыццё звязана з працай, што ўжо само па сабе выклікае павагу да А. Пысіна як да чалавека. *Адзвінеў над плугамі жаўрук* – колькі вёснаў правёў паэт за працай у полі; *Я гляджу у сцюдзёныя далі* – колькі перажыў аўтар на сваім вяку (ваенныя гады пакінулі глыбокі незагойны след у яго душы, і хіба можа ён прайздзеныя шляхі ўспамінаць з целлынёй?); *Сорак выраяў выпусціў з рук, і затым Сорак сем пражытых лістападаў* – пастаянны роздум аб сэнсе жыцця, настойлівае падвядзенне вынікаў зробленага, заўсёдная патрабавальнасць да сябе і схаваная просьба да перажытых гадоў (ці толькі да іх?) дараваць за тое, што не паспеў зрабіць, і даць магчымасць здзейсніць запланаванае – *Падсяліце мне свае лісты*. Метафара перадае складаны ўнутраны псіхалагічны стан аўтара. Захоплены створанымі вобразамі, чытач суперажывае аўтара, становіцца яго прыхільнікам і аднадумцам.

Адным з тыповых для паэзіі А. Пысіна сродкаў стылістычнай выразнасці выступае анафара: *Бягуць / бягуць / майго маленства коні, / Бягуць да той крыніцы / пад вадой* («Вясна свайго нічога не згубіла...»); *Не зняў я шапкі з галавы, / Даруй і не лічы віною; / Заплюшчу вочы – ты жывы / З'яўляешся перада мною. // Здаецца, чую голас твой, / Здаецца, бачу твае ўсмешкі. / Зялёныя іголки хвой / Праз сэрца падаюць на ўзмежкі* («Сябру»); *Я пазнаю цябе, зямля, / Па тым, як пласт кладзецца, / Як пахне свежая ралля, / Па тым, як колас гнецца, // Па тым, як сэрца б'ецца* («Удзячнасць»). Паўторанія ў вершах А. Пысіна лексічныя адзінкі засяроджваюць увагу на хваляваннях, перажываннях аўтара. Цяжкая радасць дзяцінства, холад ваенных дарог, горыч перанесеных страт толькі ўзмацняюць удзячнасць паэта роднай зямлі. Ён хоча, каб чытач таксама ўбачыў і адчуў прывабнасць жыцця ў яго асобных момантах – у паху свежаўзаранай зямлі, у магчымасці мець на стале кавалак хлеба, нават у тым, што б'ецца сэрца. Паўторанія канструкцыі выдзяляюць кожны эпізод, ствараюць уражанне фатаграфічнасці, тыповасці і дапамагаюць такім чынам чытачу ўбачыць незвычайнае ў паўсядзённым і паўсядзённае ў незвычайным.

У вершы «Сябру» анафара слоў спалучаецца з анафарай гукаў [з]-[з'], што дае магчымасць аўтару не проста сканцэнтраваць асноўны сэнс у слове *здаецца* (сябар як жывы стаіць перад вачамі, аўтар чуе яго голас і смех, бачыць яго твар, але ўсё гэта ўяўнае, нерэальнае), але і настойліва, нават занадта настойліва, даць магчымасць чытачу пачуць пастаянны пякучы боль, які гучыць у яго душы; назойліва блытае мінулае і сучаснасць, трымае ў заўсёднай напружанасці памяць, не даючы ёй ні хвіліны спакою.

Жыццесцвярджальную энергію верша «Хлопчык дрэўца пасадзіў...» перадае выкарыстанае паэтам кальцо штрафы: *Дрэўца пасадзіў ля школы Віця, / Дрэўца першае ў жыцці; / Чарназём з далоняў сваіх выцер: / – Ну, вялікае расці! / – Даганяй вясной сяброў зялёных, – / Бачыш, тут які прастор? / І кінуў яму галінкай клёнік: / Я прымаю дагавор. / З навіной панёсся лёгкі вецер / Да дубоў зарэчных, / Ніў. / Крышку стала прыгажэй на свеце: Хлопчык дрэўца пасадзіў*. Паўторам сказаў у пачатку і канцы верша паэт падкрэслівае важнасць учынка

хлопчыка. Дрэва ў вершы ўспрымаецца не толькі як паказчык адзінства чалавека з прыродай, але і (і нават у першую чаргу) як сімвал жыцця, сімвал будучыні.

Аналіз вершаў А. Пысіна дае падставы сцвярджаць, што індывідуальны стыль паэта праяўляецца ў адметным падыходзе да выкарыстання вобразных сродкаў. З аднаго боку, у многіх яго творах не існуе якіх-небудзь унікальных спосабаў рэалізацыі ўласных задумаў, ідэй, што ўжо само па сабе накіроўвае ўвагу чыгача не столькі на асобы элемент выказвання ў вершы, колькі на змест у цэлым. Такая арганізацыя вершаваных тэкстаў набліжае іх да праяўнага маўлення, аднак, выкарыстання ў паэтычным творы словы (нават, на першы погляд пазбаўленыя вобразнасці) пачынаюць выклікаць дадатковыя асацыяцыі, набываць новыя значэнні. З другога боку, сама арганізацыя паэтычнага маўлення не дазваляе аўтару абысціся без традыцыйных прыёмаў экспрэсіўнасці. Як бачым, А. Пысін схільны да метафарычнага бачання свету, для яго вершаў характэрна выкарыстанне анафары, эпіфары, кальцавой кампазіцыі. Сродкі стылістычнай выразнасці дапамагаюць аўтару выказаць іншасказальны змест, стварыць атмасферу аднадумства з чыгачом, прымусіць яго разважаць над прачытаным і прызнаць аўтарскую думку вартай увагі.

#### Літаратура:

1. Виноградов, В. В. Стилистика : теория поэтической речи : поэтика / В. В. Виноградов. – Москва : Издательство АН СССР, 1963. – 256 с.
2. Пищальникова, В. А. Проблема идиостиля : психолингвистический аспект / В. А. Пищальникова. – Барнаул, 1992. – 73 с.
3. Шанский, П. М. Лингвистический анализ художественного текста / П. М. Шанский. – Ленинград : Просвещение, 1984. – 485 с.
4. Маслова, В. А. Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста / В. А. Маслова. – Минск : Вышэйшая школа, 1997. – 156 с.